
KRÓNIKA

IN MEMORIAM MILOŠ CRNJANSKI. Lapzárta után érkezett a hír, hogy Gustav Krklec halála után újabb nagy veszteség érte a Jugoszláv Írók Szövetségét, 84 éves korában Belgrádban elhunyt Miloš Crnjanski, a XX századi szerb irodalom, Andrić után, minden bizonnyal legjelentősebb egyénisége.

Crnjanski 1893-ban a magyarországi Csongrádon született. A gimnáziumot Temesváron végezte, majd Bécsben és Párizsban művészettörténetet és filozófiát hallgatott. Belgrádban történelemből, Londonban pedig a külpolitikai tudományokból diplomált. A két háború közötti időszakban először középiskolai tanár, később újságíró, majd 1928-tól diplomáciai tevékenységet folytat, a királyi Jugoszlávia követségein kulturális attasé. Berlinben, majd Rómában teljesít szolgálatot, a háború kitörésekor pedig Londonba, emigrál, s ott él 1965-ig, hazatéréséig.

A tízes évek végén, az első jugoszláv avantgardistákkal indul írói pályáján: 1918-ban *Maszke* címmel drámát jelentet meg Zágrábban, egy évvel később pedig íróvá avató verseskötetét, az *Ithaka lírája* címűt. Újabb év elteltével kész a *Stražilovo* és *Szerbia* című poémája is, amelyek a fiatal költőt azonnal kora szerb költészetének élvonalába sorolják. Ezekben a művekben az első világháború katonája „dacos iróniával, a történelmi mítoszok szenvedélyes tagadásával tiltakozik a háború és annak dehumanizáló hatása ellen. S már ebben a költészetben kirajzolódik lírájának jellegzetes, egyéni

karaktere, amelyet messzi, földöntúli világok, titokzatos szigetek, a valóságon túli rejtélyes, tiszta élet utáni szenvedélyes vágyódás jellemez.” (Boško Novaković) Az *Ithaka*-versekről Bori Imre megállapítja, hogy „Crnjanski lírája a hazatérés, a csalódottság motívumait világgá kiáltó, majd az otthontól messzire futni vágyó, de már csak a képzelet számára nyílt résen való kitörés lehetőségét kidaloló életérzést hozta a szerb költészetbe. S ma már nehéz eldönteni, ennek az életérzésnek a ‚tartalma’ vagy pedig ‚idegensége’, a szerb költői tradíciókba alig kapcsolható és kapcsolódó jellege volt-e a feltűnőbb s a ‚forradalmibb’. Kitetszik ez abból az akár felszínt érintő összehasonlításból is, amelyet az Ivo Andrićtyal és Miroslav Krležával megfuttatható párhuzamok kínálnak Andrić jellegzetes ‚világfájdalmas’ prózaversei, amelyek az oszt-rák internáltság ‚fáj-virágai’, az ‚eksz-tázisig emelkedett fájdalom’ kifejeződései. Krleza destrukciója, amely a háborúellenességet a társadalmi elégedetlenség és forradalom gondolatáig hevítü, rokon ugyan a Crnjanskiéval — ihlete hátterét tekintve, de már a megszenvedett tartalmak vonatkozásaiban (és a kifejezés formai jegyei tekintében is) inkább az eltérések a szembeötlőbbek, és az írói individualizmus a tüntetőbb. Kétségtelen, hogy Crnjanski ebből a szempontból sajátos és senkihez sem hasonlítható jelensége a szerb költészetnek, csupán Dušan Vasiljev költészetével rokon némiképpen, akivel az élmények közös szálai kapcsolják össze.” (Híd 1973/12., 1184. old.).

Nem kisebb sikerrel indul prózaíróként sem 1921-ben írja a *Napló Čarnojevićről* című lírai hangvételű kisregényét, amelynek tárgya verseivel rokon, s amellyel a háborúban megtört ember lelkiismeretének vizsgálatát végzi el és a félelem és céltalanság regényét írja meg. A szerb regényirodalom klasszikus alkotása született meg 1929-ben az *Örökös vándorlással*, amelyben a XVIII. századi Habsburg-uralom alatt élő magyarországi szerbség tragikus sorsát mutatja be. A regény folytatása jóval később, 1962-ben jelent csak meg. Belgrádba való újbóli letelepedése után írja Crnjanski újabb jelentős regényét, az emigrációs sors problémáját taglaló *London regényét*. Sokoldalú író volt, verseken és regényeken kívül drámákat és jelentős útirajzokat is írt, amelyek közül a harmincas években megírt *Szerelem Toscaniában* és a *Könyv Németországról* a legjelentősebb.

Crnjanski műveinek jelentős része magyar nyelven is megjelent: Csuka Zoltán fordításában az *Örökös vándorlás*, Ács Károlyéban pedig a *London regénye*. Ugyancsak Ács fordításában jelent meg két versei poémája, a *Szražilovo* és a *Lamentáció Belgrádjért*. Verseit nálunk még Debreczeni József, Domonkos István, Szenteleky Kornél és Tolnai Ottó, prózáját pedig Borbléy János fordította; költészetéről Bori Imre írt tanulmányt.

ADY ENDRE EMLÉKEZETE* **Ady** Endre születésének századik évfordulóján semmi sincs inkább összhangban

*Elhangzott 1977. XI. 22-én, Újvidéken a Matica srpska és a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete *Ady Jugoszláviában* c. kiállítás megnyitóján. Az Ady-centenáriumról több más vajdasági városban is megemlékeztek. Nagyobb szabású ünnepség volt még Szabadkán és Zrenjaninban. Az évfordulóról beszámolt valamennyi fővárosi napilapunk is.

Ady költészetének jelentőségével és Ady magatartásának, világ- és ember-szemléletének forradalmi meghatározóival, mint az emlékezésnek az a sajátos változata, amit ez a kiállítás kínál fel: dokumentumokkal, elsárgult újság- és folyóiratszámokkal, új fordításokkal és tanulmányokkal bemutatni, hogy miként volt és miként van jelen Ady költészete, és maga Ady Endre is — együtt a magyar költészet történetének egyik valóban európai jellegű és értékű szakaszával — Jugoszlávia népeinek és nemzetiségeinek irodalmában és irodalmi köztudatában.

Kivételesen nagy számban kínálnak az elmúlt évtizedek erre vonatkozó adatokat és irodalmi tényeket. Amióta 1906-ban, sajátos módon éppen abban az évben, amikor Ady korszaknyitó *Új versek* kötetete megjelenik (az irodalomtörténet vizsgálói, jól tudjuk, az ilyen „találkozások”, érintkezések sohasem múlnak a véletlenen), Veljko Petrović leközi első Ady-fordítását, és amióta 1913-ban a *Letopis* közli Todor Manojlović fordításokkal teletűzdelt emlékező-értékelő tanulmányát Ady Endréről, akit nagyváradi éveiből személyesen is ismert, majd amióta megjelent Miroslav Krleža máig is érvényes szempontokat közlő tanulmánya a magyar költőről, akit nem véletlenül állít Rilke és Karl Kraus mellé, és amióta a forradalmár Jovan Popović költői fejlődésének egy szakaszán felismeri Ady költészetének gerjesztő hatását, Ady változatlanul jelen van a jugoszláv irodalmak tudatvilágában, amit mi sem bizonyít meggyőzőbben, mint a Miroslav Krležának a hatvanas években írt *Zászlók* című regénykolosszusában Bori Imre által felismert Ady-nyomok, s a legújabb szlovén nyelvű Ady-kötet — Kajetan Ković és Jože Hradil fordításában. Ennek az intenzív jelenlétnek az okait — természetesen — Ady költészetének jelentőségében és nagyságában kell